

1997-2007: hogere schulden bij meer crediteuren

door dr. N. Jungmann

Adviseur Hiemstra en de Vries en onderzoeker bij de Erasmus Universiteit Rotterdam

In 1998 trad de Wet schuldsanering natuurlijke personen (Wsnp) in werking. In de memorie van toelichting bij deze wet werd destijds de hoop uitgesproken dat het risico van gedwongen afschrijving van (een deel van de vordering) zou bijdragen aan grotere terughoudendheid bij kredietverstrekking.¹ Inmiddels weten we dat kredietverstrekkers zich door de Wsnp niet hebben laten weerhouden om (meer) geld uit te lenen en ook andere mogelijke crediteuren niet terughoudender zijn geworden. In dit artikel vergelijk ik de kenmerken van de groep schuldenaren die in 1997 bij een gemeente om schuldhulpverlening vroeg met de kenmerken van de groep die dit in 2007 deed. De belangrijkste conclusies zijn dat de financiële problemen flink zijn toegenomen, de leeftijd waarop iemand om hulp vraagt iets is toegenomen en de schuldenaar vaker inkomen heeft uit werk dan uit een uitkering.

De gegevens voor dit artikel zijn afkomstig uit twee bronnen: mijn promotieonderzoek² en het rapport dat ik het afgelopen jaar schreef voor het ministerie van SZW 'Schulden? De gemeente helpt!'.³ Ten behoeve van mijn promotieonderzoek heb ik bij een representatieve groep gemeenten gegevens verzameld uit 1200 dossiers. De betreffende gegevens heb ik destijds ingevoerd in een database zodat ik zeker wist dat ik werkte met data die op een uniforme wijze was verzameld en verwerkt. Het afgelopen jaar heb ik deze database gebruikt om samen met collega's een dossierstudie uit te voeren voor het ministerie van SZW. We hebben bij een eveneens representatieve groep gemeenten gegevens verzameld uit 909 dossiers.

Op de bedragen die ik in dit artikel noem heb ik twee bewerkingen toegepast. De eerste bewerking is dat ik de bedragen uit 1997 heb omgezet in euro's door ze te delen door 2,20371. Vervolgens heb ik alle bedragen vermenigvuldigd met 1,251 om ze te corrigeren voor de inflatie. Het percentage van 25,1% heb ik afgeleid uit de jaarlijkse inflatie cijfers van het CBS. Ik heb daarvoor de jaarlijkse inflatie

in de periode 1997-2007 steeds verrekend met de inflatie van het jaar daarvoor.

De gemiddelde schuld is bijna verdubbeld

In de afgelopen periode steeg de gemiddelde schuld waarvoor schuldenaren om hulp vroegen met 90% van € 11 195 in 1997 tot € 21 250 in 2007. De hoogte van de gemiddelde schuld hangt onder meer samen met het huishoudtype. Eenpersoonshuishoudens hebben gemiddeld de

Eenpersoonshuishoudens hebben gemiddeld de laagste schuld en tweepersoonshuishoudens zonder kinderen de hoogste.

laagste schuld en tweepersoonshuishoudens zonder kinderen de hoogste. De onderstaande tabel bevat zowel de gemiddelde schuld per huishouden als de verhouding van de gemiddelde schuld tot het netto maandelijks inkomen.⁴

In absolute bedragen is de gemiddelde schuld van tweepersoonshuishoudens met kinderen het meest toegenomen. De gemiddelde schuld van deze groep steeg met 118%. Bij de andere drie groepen steeg de schuld gemiddeld met 65 à 68%. Wanneer de ontwikkeling van het inkomen ook bij deze vergelijking wordt betrokken, ontstaat een wat genuanceerder beeld.

Om te bepalen hoe de schuldenproblematiek zich bij de verschillende huishoudtypen heeft ontwikkeld, is het van belang om de stijging van de gemiddelde schuld te relateren aan de stijging van het gemiddelde inkomen. De hoogte van het inkomen is immers

De hoogte van het inkomen is bepalend voor de mate waarin een huishouden in staat is om een schuld af te betalen.

bepalend voor de mate waarin een huishouden in staat is om een schuld af te betalen. Als ik de gemiddelde schuld deel door het gemiddelde netto maandinkomen is te zien dat alle huishoudtypen in verhouding een hogere schuld hebben. Maar nu is de toename bij de tweepersoonshuishoudens zonder kinderen het laagst. De conclusie luidt hier dat tweepersoonshuishoudens gemiddeld meer schulden zijn gaan maken dan de andere huishoudtypen, maar

Tabel 1 Gemiddelde schuld per huishoudtype in de jaren 1997 en 2007 en de verhouding van die schuld tot het netto inkomen

Huishoudtype	Gemiddelde schuld in 1997 in euro's	Verhouding gemiddelde schuld tot het netto maandinkomen	Gemiddelde schuld in 2007 in euro's	Verhouding gemiddelde schuld tot het netto maandinkomen
Eenpersoons	10 832	12	17 853	18
Eenouder	11 158	10	18 540	17
Tweepersoons zonder kinderen	19 607	15	32 870	20
Tweepersoons met kinderen	14 627	11	31 980	19

Huishoudtype	1997	2007
Eenpersoons	45	48
Eenouder	22	24
Tweepersoons zonder kinderen	10	9
Tweepersoons met kinderen	19	16
Onbekend	4	3
Totaal	100	100

Tabel 2 Verdeling van de huishoudtypen waartoe de aanvragers van schuldhulpverlening behoren in procenten

omdat hun inkomen in verhouding ook meer steeg, is de relatieve toename bij hun het meest beperkt. In 2007 zijn de verhoudingen schuld-inkomen tussen de verschillende huishoudtypen kleiner dan in 1997.

Dat de verhouding tussen de gemiddelde schuld en het gemiddeld netto maandinkomen is toegenomen, is ook af te leiden uit het afkooppercentage dat gemeenten realiseren bij schuldsaneringen en -bemiddelingen. Dit percentage daalde van respectievelijk 54 en 62% in 1997 naar (in beide gevallen) 34% in 2007.

De schuldenaar vraagt gemiddeld op iets oudere leeftijd om hulp

In 1997 was de gemiddelde leeftijd van een schuldenaar die om hulp vroeg 37 jaar. Tien jaar later is hij of zij gemiddeld 41 jaar. In 1997 was 66% van de aanvragers tussen de 25 en 45 jaar. Tien jaar later was dit gedaald naar 55%. Uit onderzoeken van bijvoorbeeld het Nibud is de afgelopen jaren duidelijk geworden dat de schuldenpro-

Uit onderzoeken van bijvoorbeeld het Nibud is de afgelopen jaren duidelijk geworden dat de schuldenproblematiek onder jongeren de afgelopen jaren flink toenam.

blematiek onder jongeren de afgelopen jaren flink toenam. Deze stijging is niet direct te zien in de leeftijd van de groep die om hulp vraagt, want daar nam juist de groep boven de 55 jaar toe. Blijkbaar wachten jongeren met schulden een behoorlijke tijd voordat ze om hulp vragen.

Eenpersoonshuishoudens vragen nog steeds het vaakst om hulp

Net als in 1997 vroegen alleenstaanden in 2007 in verhouding het vaakst om hulp. De logische verklaring hiervoor is dat eenpersoonshuishoudens financieel het meest kwetsbaar zijn.

Ook in de verdeling tussen en mannen en vrouwen veranderde er nauwelijks iets. In 1997 was 47% van het vrouwelijk geslacht en in 2007 44%.

Het percentage uitkeringsgerechtigde schuldenaren is afgenomen

Een opvallende verschuiving in de kenmerken van de schuldenaren die om hulp vragen is de daling van het percentage uitkeringsgerechtigden. In 1997 was 61% van de schuldenaren afhankelijk van een uitkering. In 2007 was dat met 13% afgenomen tot 48%. Een voor de hand liggende verklaring voor deze afname is de daling van de

Een opvallende verschuiving in de kenmerken van de schuldenaren die om hulp vragen is de daling van het percentage uitkeringsgerechtigden.

werkloosheid en wellicht de afname van het taboe dat op schulden rust (mensen vragen iets makkelijker om hulp).

Aan kredietverstrekkers is de schuldenaar nog steeds het meest verschuldigd

In de dossierstudies is ook geregistreerd aan wat voor soort crediteuren de schuldenaren geld moeten terug betalen. De stijging van de gemiddelde schuld wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt doordat mensen meer geld verschuldigd zijn aan een kredietverstrekker (bank of financieringsmaatschappij). In 1997 bedroeg de gemiddelde schuld aan een bank € 4108 en in 2007 € 9398 (+ 129%). Binnen de totale schuldenlast van de schuldenaren nam de schuld aan kredietverstrekkers toe van 39% in 1997 tot 48% in 2007. Tabel 3 bevat een overzicht van de top tien van crediteuren aan wie de schuldenaren het meeste geld verschuldigd zijn.

De drie opvallendste ontwikkelingen in de bovenstaande top tien van crediteuren zijn dat:

Tabel 3 Top tien van crediteuren waarbij de hoogst genoteerde het type crediteur is waar de schuldenaren in het betreffende jaar het hoogste bedrag aan verschuldigd waren * overig betreft crediteuren zoals de dierenarts, het lokale garagebedrijf, de videotheek etc.

Top tien	Percentage van de totale schuldenlast dat de schuldenaren verschuldigd waren aan de verschillende typen crediteuren in 1997	Percentage van de totale schuldenlast dat de schuldenaren verschuldigd waren aan de verschillende typen crediteuren in 2007
1	Kredietverstrekker 39%	Kredietverstrekker 48%
2	Sociale dienst 11%	Belastingdienst 10%
3	Belastingdienst 7%	Overig* 8%
4	Woningcorporatie 7%	Creditcardmaatschappij 3%
5	Postorderbedrijf 4%	Woningcorporatie 3%
6	Telefoonmaatschappij 3%	Postorderbedrijf 3%
7	Energiebedrijf 2%	Energiebedrijf 3%
8	Familie 2%	Telefoonmaatschappij 2%
9	Creditcardmaatschappij 2%	Ziektekostenverzekering 2%
10	IBC groep 2%	Sociale dienst 2%

Type oplossing	Percentage waarin oplossing voorkwam in 1997	Percentage waarin oplossing voorkwam in 1997
Schuldbemiddeling	8	10
Schuldsanering	28	4
Schuldenaar kreeg adviesgesprek	maakte geen deel uit van aanbod	5
Herfinanciering	<1	<1
Betalingsregeling	<1	3
Geen oplossing wegens onvoldoende aflossingscapaciteit	11	6
Geen oplossing omdat een of meer crediteuren niet meewerken	16	24
Geen oplossing omdat schuldenaar niet meewerkt	25	22
Schuldenaar is direct doorgestuurd naar Wsnp*	Wsnp was nog niet van kracht	5
Stabilisatietraject	maakte geen deel uit van aanbod	10
Overig of onbekend	12	11
Totaal	100	100

Tabel 4 Oplossingen in de onderzochte dossiers (waarbij de intake maximaal twee en minimaal een half jaar voor uitvoering plaatsvond)

* er zijn organisaties die dit bijvoorbeeld doen als ze bij de intake al constateren dat er in het schuldenpakket een crediteur zit waarvan ze weten dat die toch niet meewerkt

- het aandeel van kredietverstrekkers toenam (van 39 naar 48% van de totale schuld);
- het aandeel van sociale diensten *afnam* (van 11 naar 2% van de totale schuld);
- het aandeel van woningcorporaties *afnam* (7 naar 3% van de totale schuld).

In zowel mijn promotieonderzoek als in het onderzoek 'Schulden? De gemeente helpt!' hebben we ook een top tien samengesteld van de frequentie waarmee crediteuren in een schuldenpakket voorkomen. Wanneer de jaren 1997 en 2007 op dit punt met elkaar worden vergeleken zijn de drie meest opvallende ontwikkelingen dat:

- telefoonmaatschappijen twee keer zo vaak een vordering hebben (van 5 naar 10%);
- woningcorporaties bijna twee keer zo vaak een vordering hebben (van 4 naar 7%);
- postorderbedrijven vaker een vordering hebben (van 5 naar 8%).

Naast een stijging van de gemiddelde schuld per crediteur nam het aantal crediteuren aan wie een individuele schuldenaar geld moet terugbetalen toe van 7 in 1997 naar 10 in 2007.

Het slagingspercentage nam in de afgelopen tien jaar af

Naast inzicht in de kenmerken van de groep die om hulp vraagt, bieden de dossierstudies ook inzicht in de effectiviteit van de gemeentelijke schuldhulpverlening. Tabel 4 bevat een overzicht van de oplossing die de gemeente al dan niet aan de schuldenaar kon aanbieden. Bij dit overzicht is geen rekening gehouden met eventuele toelatingseisen of de vraag of een schuldenaar zich na aanvang van een schuldregeling aan de voorschriften houdt en dus nu maximaal drie jaar schuldenvrij zal zijn.

De belangrijkste ontwikkeling ten aanzien van het slagingspercentage is dat dit is gedaald van 36% in 1997 naar 22% in 2007. Ik beschouw een schuldhulpverleningstraject als effectief als de inspanning van de gemeente leidt tot een schuldsanering, schuldbemiddeling, betalingsregeling of herfinanciering of als de schulde-

naar een adviesgesprek krijgt op basis waarvan hij zijn schulden zelf kan oplossen. Een stabilisatietraject beschouw ik vooralsnog niet als een effectieve oplossing omdat nog niet duidelijk is of er al dan niet een regeling tot stand komt⁶. Omdat een deel van de schuldenaren die in een stabilisatietraject zitten ongetwijfeld geholpen worden met een regeling, zal het percentage van 22% in 2007 in de loop der tijd dus nog wel wat toenemen. Gezien de tendens van de

Het is het goed mogelijk dat het slagingspercentage de komende periode nog verder toeneemt.

afgelopen periode⁷ en de voornemens van onder meer het ministerie van SZW⁸, is het goed mogelijk dat het slagingspercentage de komende periode nog verder toeneemt.

Naast de daling van het slagingspercentage zijn de meest opvallende ontwikkelingen dat:

- het percentage schuldsaneringen daalde van 28 naar 4%⁹ terwijl het aantal schuldbemiddelingen heel licht steeg (van 8 naar 10%);
- het percentage dossiers waarin de schuldenaar niet mee wil werken licht daalde van 25 naar 22% terwijl het aantal dossiers waarin een of meer crediteuren niet willen meewerken steeg van 16 naar 24%.

Wat zijn de kenmerken van de groep schuldenaren die over tien jaar om hulp vragen?

Zonder glazen bol is het lastig om te voorspellen hoe de groep eruitziet die over tien jaar een beroep doet op de schuldhulpverlening. Gezien de huidige kredietcrisis ligt het voor de hand dat het enerzijds lastiger gaat worden om geld te lenen. Dit kan betekenen dat de gemiddelde schuld gaat afnemen. Anderzijds kan een afgenomen bereidheid bij kredietverstrekkers om geld uit te lenen er ook toe leiden dat mensen met financiële problemen geen mogelijkheden meer hebben om hun schulden te herfinancieren wat kan leiden tot grote problematische schulden. Als de werkloosheid oploopt, ligt het voor de hand dat het aandeel van schuldenaren dat

afhankelijk is van een uitkering toeneemt. Ook is het niet ondenkbaar dat schuldhulpverleners een nieuwe groep schuldenaren in de spreekkamer gaan tegenkomen. Kenmerkend voor de huidige groep schuldenaren is dat ze vaak niet goed (genoeg) met geld om kunnen gaan en vaak ook nog allerlei andere problemen hebben. Als straks ook mensen in de problemen komen als gevolg van de kredietcrisis, dan zullen zij vaak geen andere problemen hebben en ook geen ondersteuning nodig hebben om te leren met geld om te gaan.

De economische voorspellingen zijn op dit moment somber. De schuldhulpverlening staat voor de opgave om goed in de gaten te houden of de kenmerken van de groep die om hulp vraagt veranderen en indien nodig daar qua aanbod en aanpak snel en adequaat op in te spelen. Over tien jaar kijken we ongetwijfeld wederom terug op een bewogen decennium waarin schulden bij particulieren veel voorkwamen.

Nadja Jungmann werkt als senior adviseur bij onderzoeks- en adviesbureau Hiemstra & De Vries en is verbonden aan de afdeling rechtsociologie van de Erasmus Rotterdam. Zij begeleidt veel veranderingsopgaven in het sociaal domein en doet veel onderzoek naar de uitvoering van schuldhulpverlening. nadja.jungmann@hiemstraendevries.nl

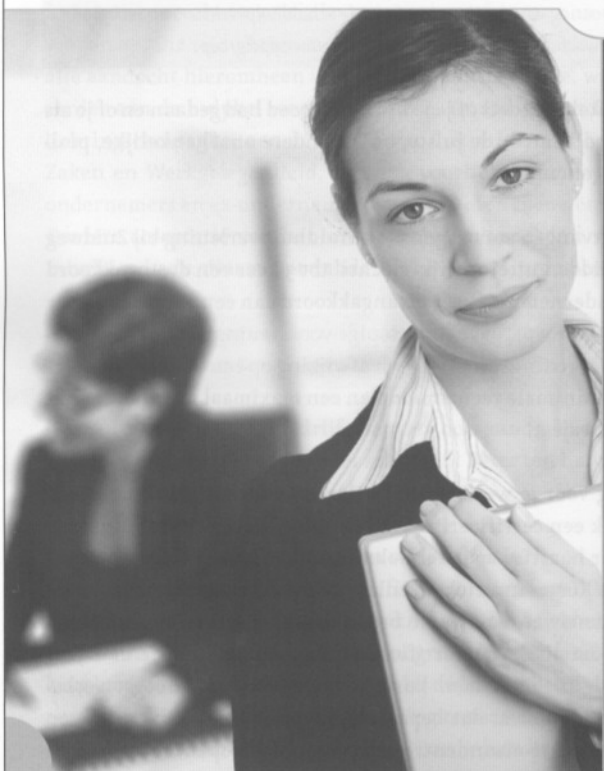
Noten

- 1 Kamerstukken II, 1992/93, 22 969, nr. 3 (Memorie van toelichting Wsnp).
- 2 N. Jungmann (2006) De Wsnp: bedoelde en onbedoelde effecten op het minnelijk traject. Leiden University Press.

- 3 Dit rapport en de bijlagen zijn te vinden op www.hiemstraendevries.nl.
- 4 Deze verhouding is berekend door het netto maandinkomen te delen door de gemiddelde schuld. Hoe groter dit getal, hoe langer het duurt om een schuld te kunnen aflossen.
- 5 Wat ik hier bedoel is dat in 1997 5% van alle vorderingen in alle schuldenpakketten van een telefoonmaatschappij was en in 2007 10% van alle vorderingen in alle schuldenpakketten van een telefoonmaatschappij was.
- 6 Het feit dat ik het hier niet meereken als een effectieve oplossing betekent overigens allerminst dat ik een stabilisatietraject niet beschouw als een belangrijk en nuttig instrument. Ik ben ervan overtuigd dat het in evenwicht brengen van inkomsten en uitgaven en het creëren van een stabiele leefsituatie zowel bijdraagt aan de mogelijkheden om een oplossing te realiseren als aan de duurzaamheid daarvan. Invoering van het stabilisatietraject is een waardevolle toevoeging aan het aanbod van producten. Wel wil ik op deze plek daarbij de kritische kanttekening plaatsen dat een stabilisatietraject een tijdelijke voorziening moet zijn en niet een duurzame status quo (waarvoor er een reservoir ontstaat van mensen die niet op afzienbare termijn zicht hebben op een schuldenvrije situatie).
- 7 In de tussenliggende jaren daalde het slagingspercentage overigens nog veel sterker tot slechts 9% in 2004. Inmiddels lijkt het tij te keren onder invloed van ontwikkelingen zoals de invoering van de nieuwe werkwijze van de NVVK (schuldhulpverlening nieuwe stijl), de invoering van de minnelijke middelen in de Wsnp en lokale inspanningen om meer vraaggericht te werken. Op het moment dat ik dit stuk schrijf zijn er nog geen representatieve gegevens over 2008 beschikbaar.
- 8 Zie voor een toelichting op de voornemens van het ministerie van SZW onder meer N. Jungmann (2009), 'Wettelijke zorgplicht voor gemeenten', *Wmo magazine*, nr.6, p. 16-20.
- 9 Deze daling wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt doordat crediteuren tegenwoordig vaker weigeren mee te werken aan een gemeentelijk voorstel. Maar ook de keuze van een aantal gemeenten om geen schuldsaneringen meer aan te bieden heeft waarschijnlijk een negatief effect gehad op de effectiviteit. Uit het onderzoek 'Schulden? De gemeente helpt!' blijkt namelijk dat crediteuren significant vaker meewerken aan een voorstel voor een schuldsanering dan aan een voorstel voor een schuldbemiddeling. De mogelijkheid om een vordering in een keer af te boeken lijkt voor crediteuren aantrekkelijker te zijn.

www.schulinck.nl

SCHULINCK

Heeft u **Wmo ondersteuning** nodig in uw gemeente?

Onze **interim-consulent** staat u direct bij!

U krijgt van onze gedetacheerden:

- begeleiding door onze juristen;
- onbeperkt toegang tot onze juridische helpdesk;
- een Handboek Wmo op locatie.

Neem voor meer informatie contact op met Schulinc: Jos Asselman, tel. 077 475 80 18 of j.asselman@schulinc.nl